

Pandora's Box. Feminism confronts Reproductive Technology

Nancy Lublin

Lanham (Rowman & Littlefield Publishers) 1998

189 blz, f 50,90

De voortplantingstechnologie behoort tot de centrale thema's van het feminisme en is een belangrijk strijdpunt van de vrouwenbeweging. In de jaren zeventig en begin jaren tachtig stond de strijd voor abortus hoog op de feministische agenda. In de jaren tachtig en negentig trokken nieuwe vruchtbaarheidsbevorderende technieken als IVF en ICSI de aandacht van feministen wereldwijd. De grote eensgezindheid van de vrouwenbeweging over het belang van de vrije toegang tot abortus voor het zelfbeschikkingsrecht en de keuzevrijheid van vrouwen veranderde in diepe verdeeldheid toen IVF haar intrede deed in de medische praktijk. De kracht van het concept van het zelfbeschikkingsrecht - de vrouw beslist - bleek ontoereikend om ook over bevruchtingstechnieken een gezamenlijk standpunt te bereiken. De politieke gevolgen van de hoog opgelopen controverses bleven niet achterwege. Vrijwel nergens ter wereld wist de vrouwenbeweging een stempel te drukken op de ontwikkeling en de regulering van de IVF-praktijk. Voor een feministe reden genoeg tot zorgen.

Deze zorg vormt het uitgangspunt van Lublins boek. Ze is op zoek naar één omvattend feministisch analytisch kader dat in staat is de diverse ervaringen en voorkeuren van vrouwen ten aanzien van *alle* medisch-technologische interventies in de baarmoeder te accommoderen. De ontwikkeling van zo'n kader ziet Lublin als een urgente politieke en theoretische taak. Door het ontbreken ervan mist de vrouwenbeweging in haar optiek de mogelijkheid effectief te opereren in het politieke krachtenveld rond deze technieken en is zij niet in staat nieuwe technieken snel te beoordelen. Het hantieren van verschillende perspectieven resulteert in verwarring en bittere strijd onder feministen die hetzelfde doel nastreven - het welzijn van vrouwen. Ook het feit dat vrouwen hun lijf en leven op een holistische manier ervaren en dat diverse medisch-technische interventies in de voortplanting aan elkaar zijn gekoppeld, noopt tot het zoeken naar één kader, aldus Lublin.

De eisen die zij aan het beoogde beoordelingskader stelt zijn niet gering. De theoretische consistentie en context-sensitiviteit moeten zodanig zijn, dat de overeenkomsten en de diversiteit tussen de technieken onderling en tussen de sociale, politieke en individuele situaties van vrouwen in diverse maatschappijen tot hun recht komen. Daarnaast moet zo'n kader een productief debat mogelijk maken tussen de verschillende feministische benaderingen, een 'good-faith dialogue', waarin de deelnemers wederzijds respect tonen voor

elkaars waarden. *Pandora's Box* is dus opgezet als een theoretisch ambitieus en politiek dapper project. De vraag is hoe Lublin te werk gaat en in hoeverre ze haar project weet te realiseren.

Het boek is sterk verankerd in de context van de Verenigde Staten. Het grootste deel is gewijd aan de presentatie van de feministische benaderingen van voortplantingstechnieken en aan de kritieken daarop. Daarbij ontkomt Lublin niet aan een zekere mate van etikettering en simplificering van de opvattingen van de door haar besproken (vooral Amerikaanse) schrijfsters en activisten. De manier waarop zij dit doet, is echter niet polariserend. De kritiek gaat gepaard met het naar voren halen van waardevolle inzichten.

Zo kan de lezer in het hoofdstuk over 'technofiele' feministen vluchtig kennismaken met het werk van Shulamith Firestone en Donna Haraway. In de hoofdstukken over 'technofobe' feministen passeren de 'radicaal technofobe ecofeministen' als Susan Griffin, Adrienne Rich, Caroline Merchant en de Finnrage-feministen de revue.

Opvallend is dat Lublin afwijkt van de stereotiepe presentatie van deze laatste groep door te wijzen op de bijdragen van Finnrage aan de analyse van technologie-ontwikkeling, van de rol van seksualiteit, klasse en 'ras' bij de ervaringen van onderdrukking en van de internationale dimensies bij het gebruik van voortplantingstechnieken. Ondanks alle verschillen hebben deze drie benaderingen volgens Lublin één aspect gemeen. Vrouwen worden geconstrueerd als een homogene categorie, zowel door degenen die de voortplantingstechnieken zien als een instrument van bevrijding en vrouwen aansporen deze technieken te omarmen, als door degenen die deze technieken zien als een instrument van onderdrukking en ervoor pleiten af te zien van het gebruik ervan.

Op het eerste gezicht doet het perspectief van de autonome keuze meer recht aan de verscheidenheid tussen vrouwen. Maar de nadruk die gelegd wordt op het individuele privé-karakter van de keuzen in combinatie met de legalistische politieke strategie maakt deze benadering blind voor de grote verschillen in klasse, 'ras', leeftijd en geografische context die sterk bepalend zijn voor de toegang van vrouwen tot de gezondheidszorg in de Verenigde Staten.

Lublins boek mondt uit in een pleidooi voor een materialistisch-feministische benadering van voortplantingstechnieken, voor het praxis-feminisme in de traditie van Linda Gordon of Rosalind Petchesky. Deze

benadering biedt volgens Lublin een geschikte basis voor de ontwikkeling van een holistisch beoordelingskader. Enerzijds ligt de kracht van het praxis-feminisme in de koppeling tussen sociale, economische en culturele omstandigheden van vrouwen en de beslissingen die zij nemen over voortplanting. Anderzijds vertoont het praxis-feminisme aanzienlijke overeenkomsten met eerder besproken benaderingen en weet het tegelijkertijd de valkuilen te ontwijken van het 'technofiele', 'technofobe' of liberale 'vrije keuze'-feminisme. Zo gaat de erkenning van de bijdragen van voortplantingstechnieken aan de gezondheid en het welzijn van vrouwen gepaard met aandacht voor machts- en genderverhouding, waarbij het belang van de gelijke-rechten-politiek niet terzijde wordt geschoven.

In hoeverre Lublin in dit boek haar diverse doelen bereikt, is afhankelijk van het publiek tot wie zij het boek richt. Voor de jongere feministen geeft het een overzicht van de anglosaksische debatten tot halverwege de jaren negentig. De integere (maar simplificerende) manier waarop ze diverse benaderingen beschrijft en haar pleidooi voor een geïntegreerd feministisch beoordelingskader doet mijn hoop rijzen, dat feministen niet voorbij zullen gaan aan haar roep om een 'good-faith dialogue'.

In haar ambitieuze voornemen om een theoretisch kader te schetsen dat aan haar eisen voldoet is zij het minst geslaagd. In het laatste hoofdstuk doet zij een poging hiertoe, maar de sterke verankering van het boek in de Amerikaanse context en haar onbekendheid met technologiestudies spelen haar parten. Zij benadrukt de gelijke en vrije toegang van vrouwen tot de reproductieve zorg, de noodzaak van veelzijdige en volledige voorlichting, enzovoort. Dit zijn binnen het feminisme echter weinig controversiële, hoewel in grote delen van de wereld zeer actuele, strijdpunten. Voor de beoordeling van nieuwe technieken zijn echter meer handvatten nodig. Lublin bepleit de evaluatie van elke voortplantingstechniek op haar *algehele maatschappelijke wenselijkheid*, zonder aan te geven wanneer, door wie, hoe en volgens welke criteria zo'n evaluatie zou moeten plaatsvinden.

Een feministische meetlat waarlangs we een nieuwe technologie kunnen leggen is er (nog?) niet. We staan echter niet met lege handen; uit techniekstudies weten we dat wanneer de evaluatie samenvalt met de introductie van een techniek in de praktijk, er slechts beperkte mogelijkheden zijn voor verandering en aanpassing van die techniek conform de behoeften en wensen van gebruikers. Wat ons rest is het aandringen op onderzoek naar de effectiviteit en risico's, naar garanties voor gelijke toegang, enzovoort. Omdat elke technologie kansen en bedreigingen herbergt, zullen de meningen over de maatschappelijke gevolgen voor vrouwen verschillen. Zo'n evaluatie kan in mijn ogen niet de verdeeldheid onder feministen opheffen. Meer mogelijkheden biedt het gebruiken van inzichten in de rol van gender in het technologische traject, van ontwerp tot gebruik. Wanneer de representaties van toekomstige gebruikers zoals technologen die hanteren, inderdaad de vormgeving van technologie mede bepalen (zie ook de artikelen over script van technologie in dit nummer), dan doet zich een mogelijkheid voor de feministische beoordeling en beïnvloeding van technologie in een eerder stadium te laten plaatsvinden. Uit het feit dat sommige vrouwen kampen met onvruchtbaarheid vloeit niet automatisch voort dat IVF of ICSI een adequate medisch-technische oplossing vormen. Voorlopig kunnen we slechts speculeren over de technieken die ontwikkeld zouden worden, wanneer de bedenkers zouden uitgaan van een ander beeld van de onvruchtbare vrouw, bijvoorbeeld van een vrouw die een kind wenst, maar niet bereid is zich te schikken naar een regime van hormonale stimulaties, het weghalen van eicellen en het creëren van meer embryo's. Het is een uitnodiging aan feministen om hierop te reflecteren en ervoor te zorgen dat dergelijke vrouwbeelden ingang vinden bij de technologie-ontwikkeling.

Marta Kirejczyk